

EKONOMICKÁ DEMOKRACIE JAKO SYSTÉM

Vědecký systémový pohled na ekonomickou demokracii

Obsah

Hlava 1

Ekonomická demokracie jako základ demokratického systému společnosti

Hlava 2

Obsah základních prvků systému ekonomické demokracie

Hlava 3

Mezinárodní zkušenosti z formování různých modelů ekonomické demokracie

Hlava 4

Demokratické mechanismy koexistence mikro a makro úrovní ekonomiky

Hlava 5

Zajištění stability a bezpečnosti fungování ekonomik demokratického typu

EKONOMICKÁ DEMOKRACIE JAKO SYSTÉM

Co je to ekonomika (hospodářství) a co je to demokracie...?!?

aneb jak se vyhnout otázce vzácnosti statků, výrobních faktorů, atd...

Teze

Ekonomie je věda, která se zabývá společenskou realitou zvanou ekonomika (hospodářství)

Ekonomika jako společenská realita se navenek projevuje jako proměna prostředí probíhající v důsledku uvědomělé lidské aktivity, mající za cíl zvýšit v daném prostředí objem využitelných zdrojů.

Ekonomika je systém uspokojování, tvorby a utváření lidských individuálních, agregovaných i agregátních potřeb a přání.

Potřeby, přání a jejich uspokojení jsou součástí společenské reality v podobě jazykem vyjádřených projevů vůle.

Ekonomika je tedy systémem managementu vztahů mezi potřebami, přáními a možnostmi jejího uspokojení.

Metodou managementu je transformace potřeb a přání do podoby projevené vůle v souladu s aktuální společenskou praxí (prostorem relevantních důvodů, dobovým kontextem).

Jakýkoliv dobový kontext libovolného pojmu nebo textu je ve své podstatě dán systémem platných pravidel komunikace, především zdůvodňování a ospravedlňování chování a jednání jednotlivců a skupin ve společnosti. Tento systém může mít celou řadu podob a demokratická podoba je jen jednou z mnoha možných. Podoba systému je utvářena prostřednictvím her s nulovým a nenulovým součtem. Každý systém má podobu časoprostoru a má tedy nutně svá časoprostorová omezení.

Těmito podobami jsou ve společenské praxi tržní ekonomiky nabídka a poptávka.

Produktem tohoto managementu jsou regulace vztahů poptávky a nabídky v podobě smluvních nebo normativních aktů v souladu s aktuální společenskou praxí, jako předpoklad vzniku, pohybu a zániku statků.

Tyto projevy vůle jsou jednostranné a vícestranné, svobodné a nesvobodné, rovnoprávné a nerovnoprávné.

Demokracie je systémem agregace a utváření projevů vůle pomocí komunikace a nastolování vzájemné důvěry s cílem dosažení optimální kvantity i kvality svobody ve společnosti.

Základní mírou demokracie je kvantita a kvalita podílu jednotlivých projevů vůle na jejich agregaci a míra schopnosti uznat vliv výsledku této agregace na uspokojování potřeb při zachování možnosti daný výsledek změnit.

Reálný hospodářský proces v tržní ekonomice je nástrojem naplňováním širokého spektra projevů vůle s převahou těch svobodných, rovnoprávných a vícestranných.

Ekonomická demokracie, jako předmět zkoumání této práce, představuje v současné tržní ekonomice systém participace lidských jednotlivců a skupin na celém komplexu procesu uspokojování, tvorby a agregace potřeb. Základním principem ekonomické demokracie je tvorba a ochrana maximální rozmanitosti forem hospodářského procesu, tvorba a ochrana rovného přístupu k nim za strany jednotlivců a sociálních skupin a zejména tvorba a ochrana práva možnosti jejich ekonomického sebeurčení.

Základní funkcí ekonomické demokracie je udržování dynamické rovnováhy ekonomiky a jejím prostřednictvím i stability a bezpečnosti společnosti. Dynamická rovnováha ekonomiky závisí na kvalitě vztahů mezi účelností, efektivností a hospodárností soukromých, skupinových a společenských nákladů.

Hlavním zdrojem ekonomické nerovnováhy jsou neúměrné disproporce v rozdělování výnosů a nákladů mezi soukromým a veřejným sektorem, popírání existence a vlivu externalit sledovaného hospodářského procesu (Pigou, Coase), reprezentativní heuristice (Kahneman, Tversky), katastrofální krátkozrakosti (Minsky) a racionální iracionalitě (Keynes).

Tyto jevy jsou důsledky obecně nutného přítomného stavu neúplných informací při současné nemožnosti předvídat budoucnost. To spolu s tendencí mytizovat a kauzálně vykládat minulost vytváří ohromné informační nerovnováhy, které jsou obecným základem nerovnováh ekonomických, *kteří se prioritně projevují jako nerovnováhy tržní.*

Co leží v základu společenských uspořádání...?!?

Každé společenské uspořádání **stojí na způsobu komunikace**, která probíhá v dané době mezi společenskými skupinami i jednotlivci. Klíčovými jsou v tomto smyslu **dialektika vztahu mezi kulturou a přírodou**, dialektika vztahu mezi **jednotlivcem a společností**, dialektika vztahu mezi **egoismem a altruismem** v každém jednotlivci.

Komunikace je definována jako vysílání nebo přijímání signálů. Signály mají datový, informační nebo emoční obsah. Platí, že žádný signál je signálem. Vzájemná komunikace je omezena existencí společného informačního vkladu do rámce pozadí (kontextu) komunikace **a předpokladu**, že ten druhý k němu má přístup a umí ho používat. *Jinými slovy, za každým pokusem rozluštit jakoukoliv zakódovanou zprávu musí stát minimálně přesvědčení, že se jedná o zprávu.*

Způsoby komunikace je možné popsat jako **hierarchické**, tedy například rozkazy, příkazy přímo či nepřímo řídící nebo regulační shora dolů a manipulaci nebo petici zdola nahoru. Anebo **nehierarchické**, tedy negociační nebo informativní. Způsobem komunikace v tomto smyslu je i vědomá nebo nevědomá **nekomunikace**. Komunikaci je rovněž možné třídit podle toho, jak se na ní podílí kauzalita, synchronicita nebo reflexivita.

Vzájemná komunikace pak stojí mimo jiné zejména na **jednostranné nebo vícestranné argumentaci** jejích účastníků a je sama o sobě svého druhu hrou, jejímž výsledkem je určitý názor. Jde o jeden z **původních názorů při hře s nulovým součtem** nebo **nový výsledný názor při hře s nenulovým součtem**. Je to i „žádný“, tedy skrytý nebo nevyslovený, **názor v případě nekomunikace**.

Argumentace samotná se však opírá o časoprostorové **uspořádání důvodů** (argumentů) a ustálené významy pojmů. Tyto významy pojmů a uspořádání důvodů jsou výsledkem společenské shody a následně určují váhu dané argumentace ve vztahu k výsledku komunikace. Takové **uspořádání nese v určitých kontextech**, zejména vědeckých, označení **paradigma**. Obecněji se někdy hovoří o **diskurzu**. **Mezi argumenty patří mj. významy, pravidla, zákonitosti i příležitosti**

Důvody jsou ve své základní podobě **pojmy** zahrnující **přesvědčení i přání**, které jsou **rozšířením potřeb**. Důvody vytvářejí důležitou **hranici** mezi lidským

chováním a jednáním, které je složeno z **činů**, které se vyznačují právě tím, že **mají své důvody**.

Jinými slovy, **přesvědčení** jsou založena na vnímaných **reprezentacích (představách) reality** a jejich vnímaných (obecně správně i nesprávně) souvislostech a **přání** jsou založena na vnímaných **reprezentacích (představách) cílů**, kterých má být dosaženo. Pak platí, že **přesvědčení musí v lidském mozku s přáními nějak interagovat**. Například tak, že pokud existuje nějaké přání a zároveň přesvědčení, že nějaký čin povede k jeho splnění, pak takový čin za přiměřených vnějších podmínek bude proveden. A právě tímto způsobem se z přesvědčení a přání stávají důvody. **A jakmile existují důvody, stávají se z pouhého chování činy, které tvoří jednání.**

Činy se vyznačují nejen tím, že je můžeme zdůvodňovat, ale zejména tím, že za ně neseme odpovědnost. Právě **zdůvodňování** činů a **odpovědnost** za jednání je důležitou **podmínkou přechodu mezi zvířecím kódem chování a lidským kódem jednání**. Tento přechod **zároveň vyžaduje** takovou **úroveň vzájemné komunikace**, která se již neobejde bez **vzniku jazyka**.

Samotný prostor důvodů je utvářen určitou **metahrou**, která **spočívá v přijímání nebo odmítání určitých názorů** do prostoru časoprostorově relevantních důvodů. I tato metahra má svá pravidla, ovšem je složité nebo dokonce nemožné je popsat. Je to proces s vysokou reflexivitou, vzájemnou závislostí jednotlivých vlivů.

Jediné, co je možné k těmto pravidlům uvést, je skutečnost, že se rodí a svou podobu odvozuji opět z jednoho **ze dvou základních typů hry a tou je hra s nulovým a nenulovým součtem**. *Třetím typem hry tvořícím se základní dvojící celek je „nehra“*. Tyto typy hry se potkávají a střetávají v komunikaci jednotlivců a společenských skupin v celých sadách, bateriích, které jsou často tvořeny několika vzájemně se ovlivňujícími se hrami obou typů, a je možné konstatovat, že v praxi je v zásadě nemožné se setkat s baterií her s čistě nulovým nebo nenulovým součtem, *stejně jako s baterií „neher“*.

Časoprostorové uspořádání důvodů neboli ve vědeckém kontextu paradigma a obecněji diskurs je svou podstatou tím, co si přímo neuvědomujeme, ale tvoří aktivní pozadí, na kterém se odehrávají změny, které postihujeme v rámci aktuální komunikace. Jde o scénu života, na které jsme všichni herci, přičemž

tato scéna není neměnná a je aktivní součástí hry, ale zároveň dává vyniknout každodenním změnám.

Pojem „**paradigma**“ „**diskurs**“ nebo „**prostor důvodů**“ lze popsat jako **myšlenkový**, a tedy svým způsobem virtuální a na realitě relativně nezávislý, časoprostorově omezený **model prostředí**, který je používán k jeho popisování, poznávání a hlavně zdůvodňování hypotéz o něm. V této souvislosti vytváří prostor důvodů bezprostřední bázi pro rozhodování a jednání lidí, protože jim dává to podstatné, tedy důvod. Důvody se mohou vyčerpat v čase, doslova mohou lidi omrzet, nehledě na svou validitu, mohou přestat fungovat, protože prostředí se změnilo a v neposlední řadě mohou být překonána zevnitř. Pro rozhodovací procesy lidí je však vždy klíčové, do jaké míry je odvolání na dané paradigma chrání před společenským nebo přírodním nebezpečím. Použití **chybného souboru důvodů pak často vede k přijímání takových rozhodnutí a takovému jednání, které má pro jednotlivce i jejich organizace katastrofální důsledky**. Podobné důsledky však má pro jednotlivce a korporace **jednání proti aktuálně platnému souboru důvodů** nebo dokonce i jednání mimo něj.

Protože se skutečné prostředí i subjekty, které jsou jeho součástí, neustále mění, dochází neustále ke kvantitativním i kvalitativním změnám odchylky mezi měnící se realitou a relativně pevným dobovými paradigmaty. Paradigmata se totiž nemění plynule, ale skokově, a to teprve tehdy, když jsou k jejich změně lidé donuceni tlakem změněné reality. **Prvořadým předpokladem však zůstává nefunkčnost starého paradigmatu.**

Tlak měnící se reality jsou **lidé schopni „detekovat“ v předstihu** před tím, než je změny prostředí zahubí nebo fatálně poškodí, nebo je brutálně donutí ke změně jednání a tím i myšlení, **jedině na základě systematického vědeckého analyzování prostředí** a modifikování jeho odrazu (modelu) v podobě vědecké teorie, nebo modelu jiného ideového systému. K tomu, aby se **vědecké poznání** měnící se reality promítlo do reálné společenské praxe (tj. i do ekonomiky), **musí dojít k jeho přenosu do funkčních paradigmat**. Tento přenos není automatický, protože zde existuje fixace paradigmat na relativně stabilní formy a obsah společenské praxe. Pokud se nové poznatky dostávají do rozporu se zájmy těch, kteří ovládají korporace, jsou odmítány a existující zastaralé paradigma je doplňováno a rozpracováváno o argumentaci zdůvodňující jeho přetrvávání. Paradigma jako **soubor důvodů je vždy určujícím regulačním prvkem** každé korporace.

Ekonomika se jako společenský systém vyznačuje jevem, který lze nazvat **nedobrovolnou nenulovostí**, která spočívá ve skutečnosti, že jednotlivci i skupiny účastníci se hospodářských procesů mají svou komunikaci organizátory přednastavenou tak, aby přinášela právě synergické součty postavené na nenulovosti, a to bez ohledu na individuální nebo skupinové pocity. Důležitým momentem je často násilné **potlačení** především **vědomé nebo úmyslné nekomunikace**.

Komunikace v ostatních společenských systémech je obecně méně přednastavena a proto se tam s nedobrovolnou nenulovostí lze setkat v menší míře. Obecným předpokladem **demokracie je dobrovolná nenulovost** v komunikaci a hledání takových výsledných názorů, které budou přínosem pro větší počet účastníků komunikace.

Tyto **rozdíly v kvalitě komunikace** v různých společenských systémech lze také vyjádřit jako jejich **rozdílnou míru orientace na výsledek nebo na proces**. Je možné konstatovat, že ekonomika je systémem daleko více orientovaným na výsledek, než je obecně politický systém postavený na demokracii. Přitom se dá říci, že **ekonomika se může orientovat primárně na výsledek v podobě konkrétních hodnot nebo na výsledek v podobě vytvoření maximálního objemu peněz** jako všeobecného ekvivalentu pro následné pořízení hodnot, ovšem již poněkud odlišných od těch, které vznikají přímo. Úsloví, že demokracie je diskuse, přesně odkazuje právě k orientaci demokracie na důležitost samotného procesu. Problém je v tom, že **v demokracii**, zejména na úrovni, která se protíná s úrovní určité teritoriální státní svrchovanosti, **dochází k tomu, že přestává být jasné, zda vůbec existuje někdo, kdo by posoudil směřování dané společnosti nebo jí dokonce nějaký směr vtiskl**. To je největší problém systému demokracie, která se zvyšující se úrovní ztrácí orientaci na výsledek, zatímco ekonomika jako systém ji naopak se zvyšující se úrovní nabývá.

V tomto kontextu je **vnitřní míra ekonomické demokracie v hospodářském subjektu závislá především na nastavení mixu mezi nedobrovolnou a dobrovolnou nenulovostí v komunikaci** mezi jednotlivými prvky daného hospodářského subjektu. **Vnější mírou ekonomické demokracie je potom dána kvalitou komunikace mezi zdrojem nedobrovolné vnitřní nenulovosti, který se nutně nachází ve vnějším prostředí, a dobrovolnou nenulovostí nacházející se v tomto vnějším prostředí, která je metazdrojem veškeré nenulovosti v daném sociálně ekonomickém prostředí**.

Obecným **katalyzátorem nenulovosti** v komunikaci je **písmo**, které dokáže jako jediné verbální komunikaci **zachytit a přispět ke kontrole plnění** vyřčených slibů. Písmo na speciálních nosičích také dalo vzniknout **moderním penězům a cenovým informacím**. Tato dvojice písemných záznamů tvoří portály klíčového komunikačního kanálu mezi ekonomikou a společností. Pokud hovoříme o písmu, pak máme ovšem na mysli veškeré záznamy v různých abecedách včetně digitálních. Písmo tedy leží i v základu audiovizuálních záznamů.

Důležitým **faktorem nenulovosti je samozřejmě i nonverbální komunikace**, ale její význam je obtížné verbálně uchopit a následně písemně popsat. Jde o něco, co se nedá „slovy vypovědět ani perem popsat“, řečeno s ruskými bylinami.

Komunikace, byť v prvním případě primárně nikoliv lidská, také **leží v základu tří světů**, které mají vliv na chování i jednání každého člověka jako jednotlivce, člena society i příslušníka živočišného druhu. Je to svět **zákonitostí**, svět **pravidel** a svět **příležitostí**. Tyto světy jsou vzájemně propojeny. Toto propojení lze modelovat pomocí známého Vennova digramu pro tři množiny A, B, C. Stejně dobře se dá model propojení těchto světů vyjádřit pomocí kubického modelu 2x2x2.

V základu společenského uspořádání leží komunikace, která vytváří soubor pravidel, kterými se dané uspořádání řídí. Pokud je **člověk** někdy popisován jako „**normativní tvor**“, pak libovolná **societa je** nepochybně vždy „**normativní grupou**“. Pravidla jejího fungování a vzájemných vztahů jejích příslušníků jsou pro její popis důležitější než její samotní účastníci, protože variabilita těchto pravidel je vyšší než variabilita lidského genotypu. O skupině jako takové více vypoví informace, že je hierarchická, než například to, že je to skupina černochů.

Podoba pravidel je dána nejen komunikací uvnitř skupiny, ale tato komunikace má dva významné zdroje a zároveň omezení ležící mimo prostor nebo svět pravidel. Těmito zdroji a zároveň omezeními jsou ostatní dva světy zákonitostí a příležitostí. Je důležité si uvědomit, že **zákonitosti, pravidla i příležitosti jsou součástí prostoru důvodů**.

Zákonitosti tvoří svět, ze kterého člověk nemůže uniknout, jakkoliv některé z nich poznal a popsal je jako zákony, většinou přírodní. Mnozí se mylně domnívají, že poznání zákonitostí nám umožní ovládat naše prostředí, ale nelze

dosáhnout více než se vyhnout některým nebezpečím, a to ještě spíše těm, které jsme sami způsobili. Stále platí, že ani nemáme přehled o tom, co jsou základní parametry našeho prostředí. Typickým příkladem může být nedávný vznik hypotézy o temné hmotě a energii, která říká, že vlastně aktuálně lze zkoumat jen 4% našeho prostředí. Ať je tomu jakkoliv, vlivu zákonitostí prostředí nelze uniknout bez ohledu na to, zda jsou či nejsou popsány.

Pravidla naproti tomu porušovat lze a tak ze světa pravidel unikat, a to bez ohledu na jejich znalost. K tomu slouží individuálně většinou svět příležitostí, ale pravidla lze systematicky porušovat či měnit, pokud je odhalen jejich rozpor s nějakou zákonitostí a tudíž i jejich nutná nefunkčnost. Setrvačnost platnosti pravidel je v obou případech značná.

Svět příležitostí nevyžaduje systematickou nebo vzájemnou komunikaci, ale je světem jednorázové komunikace „ad hoc“ postavené na krátkodobé interakci, která nevyžaduje jakoukoliv dohodu. **Je to svět, v němž se jednotlivci, kteří v něm komunikují, nepotkávají s důsledky svého jednání a nenesou za ně odpovědnost.** Jediným důvodem komunikace v tomto světě je uspokojení vlastního zájmu bez jakéhokoliv omezení, daného právě obavami z následků. Jediným omezením jsou zde opět zákonitosti. Tento svět má na jednotlivce i society pozitivní i negativní vliv.

Na straně jedné jde o to, že jednotlivci prostřednictvím tohoto světa **získávají nadhled, zjištění,** že pravidla jejich society nejsou jediná možná a **zvyšují tím svůj tvůrčí a komunikační potenciál.** To může znamenat významný přínos i pro jejich vlastní societu. Na straně druhé vliv takových jednotlivců **může narušovat významně systém pravidel jejich původní komunity** a navíc tito stále více pobývají ve světě příležitostí a ponechávají svou societu pod vlivem dogmatiků jejich pravidel. Na jedné straně představuje **svět příležitostí zcela přirozeně možnost tvorby nových pravidel** stejně jako **zánik starých bez náhrady.**

Nepochybně platí, že **svět zákonitostí** je nejen globální, ale **zasahuje veškeré naše prostředí,** zatímco **svět pravidel má tendenci být lokální** a **svět příležitostí má tendenci být globální.** Stejně tak platí, že zatímco svět zákonitostí **zahrnuje celý lidský rod,** svět pravidel je **světem lidských skupin** a svět příležitostí je **výrazně individualizovaný.** Svět zákonitostí je z pohledu času **věčný,** zatímco svět pravidel je **dočasný** a svět příležitostí je světem **okamžiku.**

Jinými slovy můžeme mluvit o světech **determinace, konvence a kontingence**.

Co z toho všeho plyne...?!?

Důsledky toho, že **v základu společenských uspořádání leží komunikace**, jsou mimo jiné následující:

Různá společenská uspořádání mají ve svém základu **různé způsoby komunikace, které stojí na odlišných pravidlech, zákonitostech i nahodilostech**. Tato pravidla, zákonitosti i nahodilosti se nacházejí **v prostoru důvodů (argumentů)**. Jde o prostor, obsahující množinu, zahrnující tyto a další entity, které jsou předmětem společenské dohody, shody nebo dokonce neshody v dané době a která ve své podstatě **určuje prostor možných dohod uzavíraných v dané době**.

Lze tedy konstatovat, že i **poznání je spíše věcí komunikace a aktuální společenské praxe** a **nikoliv** nějakého zrcadlení, odrazu nebo jiného **popisu čehosi objektivního**. To v konečném důsledku znamená, že to, co nazýváme **pravda je spíše to, co nám naši bližní dovolí vyslovit**, než to, co je obsahem našeho vnitřního individuálního přesvědčení, ať již ho dokážeme nebo nedokážeme vyslovit nebo jinak uvést do veřejného prostoru.

Dále lze konstatovat, že **podstatou nebo alespoň součástí naší existence není propojení s nějakou hlubokou morální nebo dokonce objektivní pravdou**, dokonce lze dovodit, že **nic takového v absolutní podobě ani neexistuje**. Objektivita je založena na souladu s aktuálně platnými normami zdůvodňování a pravda na shodě relevantních společenských subjektů dané doby.

To, co je pro člověka v tomto **světě bez pevného bodu** důležité, jsou:

-pokora spočívající v tom, že nikdo a tedy ani on sám nemá možnost takovou pravdu poznat a tudíž ani právo jakkoliv ji bez vyjednávání s druhými uplatňovat. Taková pokora se opírá rovněž o

-přesvědčení o tom, že jsme součástí neomezeně a na nás nezávisle fungujícího fraktálního prostředí, v jehož základu leží prvotní ingredience reality, obsahující mnohohvrstevnatá a různorodá pole a projevující se spontánní a

nepředpověditelnou aktivitou a inteligencí. Toto prostředí lze pozorovat pouze prostřednictvím změn, které musí takové pozorování vyvolat. Toto prostředí nás přesahuje, všestranně nás utváří a to i prostřednictvím

-sounáležitosti (solidarity) mezi lidmi, vycházející z toho, že nikdo není vyvolený a také z toho, že když se lidé mohou spolehnout na sebe navzájem, nemusí se spoléhat na nic jiného. Předpokladem takové solidarity je schopnost spolehnout se sám na sebe, protože jen na takové jedince se mohou spolehnout ostatní a sdílet

-naději, že lze v interakci s tímto prostředím přispět k podobě světa, ve kterém žijeme, a předat jej následujícím generacím.

*****

Tento pohled na svět není spojen pouze se současností nebo s budoucností. Jde pouze o to, že staré vnímání **světa jediné mocensky udržované pravdy** je v podstatě tváří tvář současnosti neudržitelný. Je nejvyšší čas začít náš současný svět vnímat jako **svět dohodnuté nebo vyjednané pravdy** a stejně pro poučení přezkoumat i minulost a pokusit se nahlédnout budoucnost. Vnímání moci jako monopolu na pravdu je ovšem jedním z neúpornějších paradigmat lidských dějin.

Druhým, stejně vážným krokem je přijetí a přiznání **role**, kterou sehrávají v našem životě **příležitosti a nahodilosti**. Jde nepochybně o **roli objektivně se měnící v čase**. Současné moderní **komunikační technologie jejich vliv aktuálně významně posilují**. **Subjektivně** jde zejména o to, že vzhledem k naší nutkové potřebě vytvářet a konzumovat konzistentní příběhy a mýty, **roli náhody a příležitosti systematicky potlačujeme**, protože snižuje naše vlastní zásluhy.

Celkový obraz komunikace se skládá z kombinací toho, zda je komunikace ovlivněna zmíněnými světy **determinace, konvence** nebo **kontingence**, a pak toho, zda jde o komunikaci orientovanou na **proces** nebo na **výsledek**. Jinými slovy, zda jde o komunikaci v podobě hry s nulovým nebo nenulovým součtem.

Jde o škálu kombinací počínaje tou, ve které je jsou **určené, dohodnuté i náhodné** komponenty komunikace orientované shodně na **výsledek (RRR)**, a

konče tou, kde jsou tyto komponenty shodně orientované na **proces (PPP)**. Mezi těmito „čistými“ kombinacemi je dalších šest „smíšených“, tedy **RRP, RPR, RPP, PRR, PRP a PPR**.

Při podrobnějším mapování komunikace nelze opomenout ani **účastníky komunikace**, které budeme **třídit podle jejich počtu, společenského postavení a aktivity**. Dostaneme opět 8 různých kombinací, představujících jednotlivé typy aktérů komunikace.

To umožňuje **hodnotit jednotlivá společenská uspořádání**, nalézat a vysvětlovat vztahy mezi nimi, ať již jde o uspořádání politická, ekonomická, společenská, kulturní **nebo některé jejich subsystemy** jako jsou právo, sociální péče, obrana, školství, zdravotnictví či spravedlnost.

Jde tedy rovněž o metodu, která může nalézat a vysvětlovat vztahy mezi **ekonomikou a demokracií**, ať již jsou jazykově popsány jako ekonomická demokracie, demokratická ekonomika nebo pro ně není odpovídající jazykový popis.

Ambicí této práce je i pokusit se o popis a analýzu možné **komunikace mezi „prací“ a „kapitálem“**, jejichž „antagonistický rozpor“ leží podle celé řady odborných sociologických, ekonomických i politických názorů v základu tradičních i aktuálních potíží „kapitalistické“ společnosti.

Půjde o analýzu současného prostoru důvodů a **možností „nepřekonatelný, antagonistický“ rozpor mezi prací a kapitálem překonat určitou komunikací** a uzavřením dohod nad tímto prostorem, **popřípadě** podobnou analýzou **dokázat, že jde o jiný druh rozporu**.

Kam s ním...?!?

Při hledání odpovědi na otázky podstaty společenských uspořádání a systémů se nelze ubránit otázce, jak vypadají procesy, jejichž výsledkem tato uspořádání jsou.

Je nepochybné, že tyto procesy mají své životní cykly, v jejichž rámci leží životní cykly daných společenských uspořádání.

Dále je nepochybné, že libovolné společenské uspořádání vzniká tak, že proces, který ho utváří, odebírá uspořádanost z prostředí a lokálně ji zvyšuje, až dosáhne daného uspořádání. Přitom nutně vzniká neuspořádanost, která je svého druhu odpadem procesu vytvářejícího dané uspořádání. Zároveň je nepochybné, že celková neuspořádanost prostředí se v důsledku tohoto procesu zvyší.

Pokud připustíme, že libovolné společenské uspořádání může vznikat toliko na uspořádané množině lidských jedinců, pak nutným důsledkem každého procesu vedoucího ke vzniku společenského uspořádání je celkové zvýšení neuspořádanosti v množině všech lidských jedinců, anebo jinak, chceme-li, lidstva. Toto platí zejména tam, kde je na lidské jedince nahlíženo jinak než v celém jejich komplexu, tedy jsou bráni a vnímáni jako množství nebo určitá vlastnost.

Dále platí, že postupné propracovávání společenských uspořádání má za důsledek stále jejich stále početnější, rozsáhlejší a neuspořádanější prostředí, které postupně ztrácí potenciál být zdrojem uspořádanosti a naopak se stávají zdrojem rozpadu těchto uspořádání. Typickými uspořádáními, která aktuálně již dlouhodobě produkují „lidský odpad“ a uvrhávají jej do bezčasí, bezpráví a chaosu, jsou obnova a upevňování demokracie, ekonomický rozvoj a růst HDP a národní stát se svým teritoriem, národem a dokumenty...

Lidský odpad vzniká obecně všude tam, kde přestává fungovat komunikace v tom smyslu, že některá ze stran je přesvědčena o svém propojení s objektivní pravdou, zatímco ostatní jsou pro ni pouhými nositeli názorů. Žádná různost názorů jakékoliv oblasti není překážkou nejen smysluplné komunikace ale i dohody. Vlastnictví jediné pravdy je předpokladem často násilné exkomunikace ostatních, většinou těsně před tím, než je údajný nositel jediné pravdy odhalen jako lhář a podvodník.

Tento bolševismus není nutně spjat s totalitními režimy. Je naopak neustálou hrozbou demokraciím, které dokáže velmi rychle zdegenerovat na vlastní parodie. Představa, že na straně parlamentní většiny je, nejlépe jediná možná a

pravá, pravda, je jednou z nejnebezpečnějších hrozeb individuální lidské svobodě a společnosti jako celku. Je to stejná hrozba, jako teze o pravdě na strany většiny nebo síly obecně.

Problém spočívá v tom, že dříve se exkomunikace rovnala trestu smrti. Prakticky a ve velkém to platilo i v rámci totalit dvacátého století. Dnes exkomunikovaní přežívají a vytvářejí ohromné skupiny uvnitř i mimo současný systém jurisdikcí. Navíc nemají kam jít. Období koloniálních výbojů skončily, nelze je poslat ani na smrt ani do Ameriky, Afriky nebo Indie.

Klíčová otázka tedy zní, jak takový odpad recyklovat, popř. likvidovat. Je patrné, že zdaleka nejefektivnější cestou je takový odpad nevytvářet vůbec, a tudíž je třeba hledat taková uspořádání, která vytvářejí minimální odpad a jsou schopná absorbovat co nejrozmanitější zdroje. Možná tedy klíčová otázka spíše zní: Jak zabránit exkomunikaci?!?

Odpověď je třeba hledat ve způsobu zacházení s procesem uspořádávání společnosti, který by se měl odehrávat s minimem externalit. Jakkoliv se to zdá v rozporu s přírodními zákonitostmi, měly by se takové procesy obejít bez významné exploatace vnějších zdrojů uspořádanosti a nejen bez exportu, ale i bez samotné tvorby zbytečného odpadu, kterým je nutně společenský zmatek.

Zdroje k takovému uspořádání je nutné hledat nikoliv v kvantitativních parametrech daného společenství, ale v kvalitativních možnostech lidského myšlení, fantazie a kreativity, které jsou nevyčerpatelné podobně jako lidská morálka. Namísto cizího řádu by procesy utváření společenských uspořádání měly čerpat z místně dostupného „komunitárního“ chaosu a anarchie a ten zároveň obnovovat a udržovat.

Představu vzájemného sebeposilujícího se vztahu mezi společenským chaosem a řádem lze modelovat na dvojici pojmů „communitas“ a „societas“. Zatímco „societas“ představuje hierarchický systém politických, právních a hospodářských pozic, „communitas“ představuje nehierarchický systém partnerských vztahů rovnoprávných jedinců. Zatímco societas jsou většinou účelovými korporacemi, sloužícími zájmům relativně úzké skupiny elit, communitas jsou korporacemi přirozenými.

Je zřejmé, že v „societas“ může být mnohem početnější než „communitas“, která je omezena antropologickými a kulturními univerzáliemi. Na druhé straně

může v základu jedné „societas“ fungovat neomezený počet „communitas“ a čím je tento základ bohatší pestřejší, tím lépe se z něj „societas“ obnovuje.

„Societas“ nutně fungují na principu tržního hospodářství a především peněžní směny, zatímco „communitas“ stojí na samozásobitelství a vzájemné výpomoci, popřípadě směně zboží za zboží. Je možné konstatovat, že „communitas“ a „societas“ začínají mezi sebou přecházet tam, kde se začínají v jejich hospodářství objevovat resp. mizet peníze.

Vzájemné obnovování mezi chaosem a řádem není jedinou cestou jediným pohybem, kterým je možné obnovovat vyčerpaná uspořádání systémů. Dalšími možnostmi jsou pohyby mezi komplementárními a kompetitivními procesy a třetím takovým pohybem mohou být pohyby mezi procesy, které se vyznačují zpětnou vazbou a těmi, které se vyvíjejí pomocí nahromadění velkého objemu zkušeností.

Ekonomická demokracie významným zdrojem tohoto způsobu uspořádání společnosti, protože v jejím základu leží co nejširší aktivní účast lidí na procesu tvorby využitelných zdrojů, tvorby, formování a uspokojování individuálních i agregovaných potřeb a přání. Na druhé straně se může demokracie v ekonomice podobně jako ve společnosti zvrhnout v chaos nebo naopak v tuhý řád, diktaturu silově utvořenou a silou udržovaného názoru, stojící jakkoliv veliké zájmové skupině.

Ekonomická demokracie je systematicky utvářenou možností, společenským potenciálem, který stojí na infrastruktuře vlastnických vztahů ve společnosti, jejíž demokratická podoba je záležitostí celé společnosti a nikoliv pouze jejích elit. Její využívání je záležitostí konkrétních jednotlivců a sociálních skupin.

Kudy a jak na to...?!?

Hledání podoby komunikace, která by reprezentovala určitý systém, popřípadě komunikace, která by umožňovala komunikaci mezi systémy, a to i zdánlivě nekompatibilními, musí vycházet z obecných charakteristik elementů dotčených systémů a možností komunikace mezi nimi a potom z předpokladu, že se podaří nalézt podobu komunikace mezi komunikacemi nebo „komunikaci komunikací“

Řešení tohoto úkolu úzce souvisí s hledáním systémových souvislostí prvního, druhého i třetího řádu. Souvislostí prvního řádu nazveme souvislostí uvnitř

prvků systému, souvislostí druhého řádu souvislost mezi prvky určitého systému a souvislostí třetího řádku souvislost mezi systémy. Znovu jde o disciplínu hledání „souvislosti mezi souvislostmi“. Teprve v rámci těchto souvislostí lze hledat ty souvislosti, které mohou nést komunikační kanály.

Podobně můžeme mluvit o podobě prvku, podobě systému prvků a podobě podob, a tedy podobě, která spojuje („pattern, which connect“, G. Bateson), a tudíž umožňuje komunikaci. Bertrand Russell hovoří o prvku, třídě a třídě tříd. Význam této triády spočívá v tom, že je nejen univerzálně použitelná, ale do značné míry představuje úplný popis vztahů v daném prostoru prvků. A tuto triádu tedy můžeme použít i na prostor důvodů dané doby, společností a jejich částí a systémů.

To, co je klíčové, co taková triáda a celý přístup umožňuje, je hledání podobností, možnosti shody a spolupráce v systémech komunikace a nikoliv rozdílů, neshody a možných konfliktů. Hledání podob, podobností a jejich souvislostí zaleží na tom, jak jednotlivé složky korespondují, když přicházejí do styku, tedy navazují komunikaci. Komunikaci lze chápat jako zpětnovazebné okruhy působení mezi komunikujícími. To, co mezi nimi krouží a váže je navzájem, je informace, jako zpráva o významném rozdílu, potenciálu změny v daném prostředí. Každá taková zpráva o významném rozdílu vyžaduje existenci „metazprávy“, souvislosti, kontextu mezi komunikujícími. „Metazprávu“ nelze bezprostředně sdělit pomocí informace, lze ji pouze sdílet prostřednictvím genetické výbavy, tradic a rituálů a v neposlední řadě výchovy. Toliko v rámci sdílení podobností může sdělení o rozdílu nabýt význam a působit na prostředí. To platí jak pro evoluční diferenciaci přírodních druhů, tak o kulturní diferenciaci myšlenkové, ideové i vědecké.

Platí jednoduchá poučka, že souvislost, podoba je vždy starší než rozdíl a zároveň je i jiného logického typu, je komplexnější, protože vzniká jakousi kalibrací nad širokou třídou úkonů a teprve v rámci ní probíhají zpětnovazebné cykly komunikace. Proto je hledání podob, podobností a souvislostí pro hledání praktických a lidem potřebných řešení daleko významnější než vědecké hledání rozdílů a popírání teorií. Společenské vědy by měly paradigma popíratelnosti vyměnit za paradigma podobnosti nebo souvislosti.

